

КОДИФІКАЦІЯ ОБРАЗУ КОЗАКА У СПІВОМОВКАХ ПЕТРА РЕБРА

«Козацькі жарти» П. Ребра – це презентація життя Запорозької Січі.

Творчість письменника була об'єктом аналізу О. Абліцова, Н. Віннікової, А. Козлова, І. Купріянова, І. Немченка, А. Рекубращього, О. Стадніченко, Ф. Турченка, П. Юрика, В. Шевченка, В. Чабаненка та багатьох інших.

Обізнаність П. Ребра з історією Козацькою доби, сутністю козака, позначеного національною ідентичністю, специфікою мислення, своєрідними морально-етичними якостями, демонструють п'ять циклів співомовок, об'єднані влучною назвою «Козацькі жарти»: «Порохівниця», «Весела Січ», «Залицявся козак», «Срібна креш», «Козацькі жарти». «Козацькі жарти» – це «...енциклопедія сміху січового козацтва» [1, с. 76]. П. Ребро стверджував: «Ці жарти і рідні, і любі мені / (Тим паче, що й сам я з козацького роду)» [1, с. 11].

Мета нашої розвідки – охарактеризувати цикли співомовок П. Ребра.

Співомовки П. Ребра унікальні, бо він вклав їх в уста козаків, тобто «Козацькі жарти» – це не зібрані письменником перекази, що побутували в усному мовленні чи зафіксовані в усній народній творчості, а самостійні твори. З'явилися вони на основі глибокого вивчення фольклору. П. Ребро знав козацьку звичку й вірив, що «співомовка, притча, байка – / України цвіт ... Дотеп наші множить сили, / Освіжа думки – / Так нас прадіди учили – / Славні козаки» [2, с. 9].

Співомовки П. Ребра – це невеликі віршовані твори, об'єднані об'єктом і предметом зображення, способами художнього втілення в чуттєво-образній формі. У їх основі – трагічний чи комічний випадок, відтворений у динаміці. Коло дійових осіб обмежене, твір завершується гострим дотепом чи ствердженням. У співомовках розкрито характер козака як національно маркованого типу:

ідеалізований персонаж, викликає захоплення, бо знаходив вихід із будь-яких життєвих обставин. Майстерно володіючи засобами комічного (гумор, іронія, сатира, сарказм, гротеск), як способами викриття людських вад, персонажі П. Ребра не сміються, а регочуть. Діюча особа – переважно розумний козак-гречкосій, вражаюча дотепність якого ґрунтується на життєвому досвіді. Він спілкується з козацькою старшиною, шляхтою, паном, царицею та ін. Автор стверджує, що козаки-запорожці були відважні й дужі, «...могли втопити й чорта в ложці, / А турка – у калюжі!» [2, с. 10], і навіть коли йшли на страту – щедро сіяли жарти. П. Ребро змодельовав збірний образ позитивного героя – козака-запорожця, розуміючи, що «козацтво – то серйозна річ» [1, с. 126].

У співомовках циклу «Порохівниця» йдеться про те, що народився той турок, який би козака вбив («Козак і паша»); хвалькуватого шляхтича («Злий шляхтич»); розумного Івана («Дешиці бракує»); звідки походить назва «Україна», бо «...і лях, і турок, і москаль / Її украсти мріють» [1, с. 19]; тупого пана («Дорога шуба», «На сповіді», «Золота ціна», «Жупан»); козака-«мудрагелю» («Грізний указ», «Хто за що воює», «Не той озвався»). Назви співомовок розкривають сутність багатія: «Верблюдо», «Віслок», «А баран знає». У циклі «Весела Січ» утверджено думку, що козаки дивилися на світ крізь призму сміху, і в цьому ж дусі фігурують вигадливі козацькі прізвиська – Пийвода, Гармаш, Бульба, Давимуха, Которийгепнувсязконя, Книш, Манюня, Кібець, Засядько, Кнур, Небога, Непийвода, Нетудихата, Синьопуп, Хтознахто, Дипідтричорти, Вернидуб, Пришийкобиліхвіст, Вирвизуб, Заброта, у яких закодована вичерпна характеристика: «Від нього й чорт тіка чимдуж..., бо в «запорожця дев'ять душ» [1, с. 79]; у козаків «сіль – у кожному ... жарті!» [1, с. 80]. «Булава» – співомовка-повчання джурам: «Приходить булава сама / Лише до тих..., / У кого совість не дріма / І варить казанок!» [1, с. 82]. У співомовках на найпідступніше запитання маємо відповідь («Погані очі», «Втрата», «Гнат-лікар», «Козак і Богомаз», «Секрети», «ТС», «Бідний сват»). Автор ідеалізує козака: він жартом зустрічав лихо й злих людей, а тому завжди був переможцем. Про козака, у якого «коник – брат, сестра ... – шаблюка, / Люлечка – дружина» [1, с. 187], і його взаємини з жінками йдеться у

циклі «Залицявся козак». П. Ребро відповів, чому жінок не пускали на Січ («Не жіноче діло», «Чом нема жінок на Січі»), як потерпали козаки через дівчат («Застукали», «Не турбуйтеся», «Після баталії», «Найвище начальство»), про дівчачі хитрощі («Терен»), хто потрапить у рай («рай – це для тих нагорода, / Хто постраждав од жінок!» [1, с. 237]), як жінка могла врятувати козака («Злодій на палі»), чим завершується козацьке кохання («Козацьке кохання», «Залицявся козак», «Наука кохання»). У циклі співомовок «Срібна креш» автор намагається розвіяти міф про пияцтво козаків («Наклеп», «Не з лякливих», «У шинку»), констатує їхню мудрість («Резон дяка Івана», «Кара», «Пощо жити», «Як пана звати?»).

Оригінальність творів П. Ребра – у побудові творів: нанизуванні риторичних запитань-відповідей, що стверджують істину («Козацька молитва»); емоційно маркованих рядів дієслівних форм, які допомагають зрозуміти стан козака («вип'ємо», «хильнемо», «приголубить», «перехилим», «осушімо», «кнюкнемо», «хряпнемо», «гухнемо», «грякнемо», «дерболизнем» («Козацька лічилка»). У співомовках – соковита мова. Слова-новотвори («баболобець», «імператриця-упириця», «граф-вереда», «прудивус», «страхополох», «приминдрюлилось цариці», «карамболі», «крючоктвір», «дурноголовий», «дьюгтевари», «горлодер», «жеримовчки», «дурноляп», «дженжуриться», «скапустилась скакалка») та зменшено-пестливі форми («матінка», «люлечка», «шабелька», «козаченьки», «тютюнець») надають співомовкам ліризму.

Отже, П. Ребро козацькими співомовками утвердив засадничі принципи народної моралі й етики. Дослідження жанру співомовок П. Ребра у контексті історії української літератури є перспективним.

Література

1. Ребро П. Вибрані твори : у 5 т. Т. 3 : Козацькі жарти. Запоріжжя : Хортиця, 2000. 396 с.
2. Ребро П. Вибрані твори : у 4 т. Т. 4 : Вибрані твори. Запоріжжя : Дніпровський металург, 2006. 500 с.